



KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

2021/1-2



ILMIY-AMALIY JURNAL

TAHRIR HAY'ATI

Q. ABDURASULOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori – bosh muharrir

Y. KOLENKO

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i – bosh muharrir

N. SALAYEV

Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor – bosh muharrir o'rinbosari

K. HAKIMOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori – mas'ul muharrir

M. RUSTAMBAYEV

O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiya harbiy-texnik instituti boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

A. OTAJONOV

Yuristlar malakasini oshirish markazi direktorining o'quv-uslubiy va ilmiy ishlar bo'yicha birinchi o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

B. PULATOV

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi akademiyasi "Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

F. RAXIMOV

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi akademiyasi "Prokurorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

B. UMIRZAKOV

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi "Kriminologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. O'RAZALIYEV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

I. ERGASHEV

Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

M. KURBANOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida dotsent v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

V. DAVLYATOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va advokatura" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

D. BAZAROVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor

A. Baratov

Toshkent davlat yuridik universiteti "Kriminalistika va huquqiy ekspertiza" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar nomzodi

G. TULAGANOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

D. SUYUNOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida professor v.b., yuridik fanlar doktori

"Kriminologiya va jinoiy odil sudlov" ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligida 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Ushbu jurnal O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti



MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Хакимов Рахимжон Расулжонович ИЛМИЙ ЁНДАШУВ – ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ	5
Рустамбоев Мирзаюсуп Хакимович ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ	13
Абдурасулова Қумринисо Раимқуловна КРИМИНОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ДОЛЗАРБ ВАЗИФАЛАРИ	24
Камалова Дилдора Гайратовна ТАМОМ БЎЛМАГАН ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАЗО ТАЙИНЛАШДА ИНДИВИДУАЛЛАШТИРИШ ПРИНЦИПИ	30
Ниёзова Саломат Сапаровна ОИЛАДАГИ ЖИНОЙИЙ ЗЎРАВОНЛИК ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ	39
Абзалова Хуршида Мирзиятовна РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УБИЙСТВА НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ЛИЧНОСТИ УБИЙЦЫ	46
Ахмедова Гузалхон Уткуровна ВОПРОСЫ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ЖЕНЩИН, ОСВОБОДИВШИХСЯ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ	63
Исмоилов Олимжон Юсупжон ўғли ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИКНИНГ: ТУШУНЧАСИ ВА УЛАРНИ ТАСНИФЛАШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ	72
Махмудов Суннатжон Азим ўғли ЖАЗО ТАЙИНЛАШДА ҲИСОБГА ОЛИНАДИГАН ҲОЛАТЛАР ЖИНОЯТЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕЗОНЛАРИДАН БИРИ СИФАТИДА	79
Акбаралиева Мухайё Караматулло кизи СПОСОБЫ НАЗНАЧЕНИЯ БОЛЕЕ МЯГКОГО НАКАЗАНИЯ	90

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Базарова Дилдора Бахадировна К ВОПРОСУ ЭФФЕКТИВНОСТИ УГОЛОВНОГО ПРАВОСУДИЯ	95
Рузметов Ботиржон Хайитбаевич ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ – КЛЮЧЕВАЯ ЗАДАЧА УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКИСТАНЕ	107
Каримов Бобуржон Зокиржонович ЖИНОЯТ ИШЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАР БИЛАН ИШЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ	117
Хамидов Бахтиёржон Хамидович ЭЛЕКТРОН ЁХУД РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАРГА ОИД УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАР: МУАММО ВА ЕЧИМ	127
Ниязов Максуд Кадамович ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБОСНОВАННОСТИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ В ВИДЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ПОД СТРАЖУ	146

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMDAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIIYA FAOLIYATI

Тулаганова Гулчехра Захитовна, Қодиралиев Саддам Бахтиёржон ўғли ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ВА УШБУ ФАОЛИЯТНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ	154
Абдуллаева Дилфуза Саидазимовна ОИЛА-ТУРМУШ МУНОСАБАТЛАРИДАГИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ	164
Рахмонова Дилдора Мирзакаримовна ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРЛИ ФУҚАРОЛАР БИЛАН МУЛОҚОТ ҚИЛИШ ТЕХНИКАСИ (ЮНУСОБОД ТУМАНИ ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА)	171
Хамрақулов Шавкатжон Салимович ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ФАОЛИЯТИГА ДОИР ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ	179
Эшмуродов Элбек ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА	189



ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

Эшмуродов Элбек,

Тошкент давлат юридик университетининг
Ихтисослаштирилган филиали
“Хусусий-ҳуқуқий фанлар” кафедраси ўқитувчиси,
elbek.eshmurodov.91@mail.ru

Аннотация. Мазкур мақолада ҳуқуқбузарликлар тушунчаси, уларнинг моҳияти, ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси вазифаларини амалга оширувчи субъектлар, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида хориж тажрибасининг ўзига хос хусусиятлари, ушбу соҳада ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш, хорижий мамлакатларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга масъул органлар функцияларини ўрганиш, дунёда профилактик функция самарадорлигини оширишнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш асосида мазкур тизимни такомиллаштириш, ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий хусусиятларидан келиб чиқиб профилактик таъсир чораларини қўллаш, халқаро стандартларни миллий қонунчиликка имплементациясини кучайтириш, ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар томонидан қайта ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олишнинг профилактик чоралари ва механизминини ишлаб чиқиш, профилактик функция самарадорлигини ошириш мақсадида норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш, тизимлаштириш, ҳуқуқни қўллаш амалиётини яхшилаш, шунингдек, ҳуқуқий тартибга солишнинг йўналиш ва истиқболларини тадқиқ этиш, халқаро тажрибани амалда қўллаш юзасидан таклиф ва кўрсатмалар бериш, шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий саводхонлигини ошириш каби назарда тутилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик, назоратсизлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида хорижий тажриба.

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Эшмуродов Элбек,

преподаватель кафедры "Частноправовые
дисциплины" Специализированного филиала
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье рассматриваются понятие правонарушений, их сущность, субъекты профилактики правонарушений. Проанализировано законодательство о предупреждении правонарушений, выявлены особенности зарубежного опыта профилактики правонарушений, изучен опыт развитых стран в этой сфере, в том числе профилактики правонарушений в России. Совершенствование системы должно быть основано

на выявлении конкретных характеристик эффективности, применении превентивных мер с учетом социальных характеристик правонарушений, усилении имплементации международных стандартов в национальное законодательство, разработке превентивных мер и механизмов для предотвращения рецидивов правонарушений. Важно повысить эффективность превентивной функции. С целью совершенствования нормативной базы, систематизации, применения закона на практике, автором даны предложения и рекомендации по практическому применению международного опыта, а также повышению правовой культуры и правовой грамотности граждан.

Ключевые слова: зарубежный опыт в сфере преступности, предупреждение преступности, ответственность за правонарушения, неконтролируемый, профилактика правонарушений.

PREVENTION OF OFFENSES: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE

Elbek Eshmurodov

Teacher of the Department of Private Law Disciplines,
Specialized Branch of Tashkent State University of Law

Abstract. This article describes the concept of offenses, their essence, the subjects of crime prevention, legislation on crime prevention, and the peculiarities of foreign experience in crime prevention, the study of the experience of developed countries in this field, the study of crime prevention in foreign countries. Moreover, the article covers improvement of the system based on the identification of specific features of efficiency, application of preventive measures based on the social characteristics of offenses, strengthening the implementation of international standards in national legislation, development of preventive measures and mechanisms to prevent recidivism by offenders, increasing the effectiveness of preventive function. The study gives scientific proposals on improvement of the regulatory framework, systematization, application the law to improve the practice, study the directions and prospects of legal regulation, the practical application of international experience, as well as enhancement of the legal culture and legal literacy of citizens.

Keywords: foreign experience in the field of crime, crime prevention, criminal liability, uncontrolled, crime prevention.

Ижтимоий муносабатлар ривожланган сари ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларни эрта аниқлаш ва содир этилиши сабабларини тадқиқ қилиш орқали чек қўйиш амалиётини ўрганишни тақозо қилмоқда.

Мазкур соҳада ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш, хорижий мамлакатларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга масъул бўлган давлат органлари билан тажриба алмашиш айти муддаодир.

Сўнгги йилларда Ғарбий Европа, АҚШ, Канада ва Россияда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш назарияси ва амалиёти фаол ривожланиб бормоқда. Шунга қарамай, ҳуқуқбузарликларнинг ортиб бориши ҳам мазкур соҳада янги лойиҳалар ва дастурларни амалга оширилиши лозимлигини, давлатлар ўртасида ҳамкорлик қилиш ва соҳага инновацион технологияларни жалб қилишни талаб этмоқда.

“Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш – ижтимоий, ҳуқуқий, тарбиявий ва бошқа хусусиятларга эга бўлган, жиноятлар содир этилишининг сабаблари ва шартларини



бартараф этишга қаратилган бўлиб, ижтимоий таъсирга эга бўлган шахсларга мақсадли ва профилактик таъсир кўрсатишдан иборат” [1].

Бизга маълумки, профилактика ноқонуний фаолият ва жиноий ҳаракатлар содир бўлишининг олдини олишдир. Ҳуқуқбузарликнинг жазосиз қолиши нафақат янги ҳуқуқбузарликлар содир этилишига ҳисса қўшади, аксарият ҳолларда шахсни қонунларни менсимаслик руҳида тарбияланишига хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуннинг 3-моддасига кўра, “**ҳуқуқбузарлик** — содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)”дир.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими ҳисобланади [1].

Ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш ва унинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

шахсининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш;

жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, қонунийликни мустаҳкамлаш, шунингдек, коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш;

ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини кўриш;

ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган, шу жумладан, илгари судланган ва озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш;

жисмоний шахсларнинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар фаолиятининг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш кабилардан иборат.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикаси, ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикаси, ҳуқуқбузарликларнинг яқка тартибдаги профилактикаси ва ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси турларига бўлинади.

Мамлакатимизда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ички ишлар органлари, прокуратура органлари, давлат хавфсизлик хизмати органлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти давлат хавфсизлик хизмати органлари, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органлари, адлия органлари, давлат божхона хизмати органлари, давлат солиқ хизмати органлари, меҳнат органлари, таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари, давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари ҳамда Ўзбекистон

Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан бевосита амалга оширадилар.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинган бўлиб, мазкур қонуннинг 3-моддасида **вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси** — вояга етмаганларнинг назоратсизлиги, қаровсизлигига, улар томонидан ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этилишига имкон берадиган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилган, якка тартибдаги профилактика иши билан биргаликда амалга ошириладиган ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий ва бошқа чора-тадбирлар тизими эканлиги қайд этилди [2].

Россия Федерациясида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизими соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари Президент томонидан белгиланади.

Россия Федерациясида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимининг ҳуқуқий асослари мамлакат Конституцияси ва халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормалари, халқаро шартномалар, федерал конституциявий қонунлар, 2016 йил 23 июндаги “Россия Федерациясида жиноятчиликнинг олдини олиш тизимининг асослари тўғрисида”ги Қонуни ва бошқа қонунлар, Президентнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, Россия Федерацияси ҳукумати, федерал ижро этувчи ҳокимият органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, шунингдек, Россия Федерацияси субъектларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ва жиноятчилик соҳасидаги масалаларни тартибга солувчи маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари билан тартибга солинади [3].

“Россия Федерациясининг юқорида номи келтирилган Қонунига мувофиқ, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг мақсади шахс, жамият ва давлатни ноқонуний тажовузлардан ҳимоя қилишдир.

Мазкур Қонунга асосан профилактик тадбирларнинг қуйидаги турлари:

1) ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарадиган ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа сабабларни, шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, йўқ қилиш (минималлаштириш, зарарсизлантириш)га қаратилган ҳуқуқбузарликларнинг умумий олдини олиш ёки федерал, минтақавий, маҳаллий ва идоравий даражалар, шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқий онги даражасини ошириш;

2) ушбу шахсларнинг хатти-ҳаракатларини ижобий тузатиш, криминоген фактларни йўқ қилиш ёки зарарсизлантириш мақсадида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимининг субъектлари томонидан шахснинг жиноятгача бўлган хатти-ҳаракатларининг фактлари асосида амалга ошириладиган ҳуқуқбузарликларнинг индивидуал профилактикаси назарда тутилган.

Ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси бўйича мажбурлов чораларига эса:

- 1) профилактик суҳбат;
- 2) ҳуқуқбузарликлар содир этишга олиб келадиган сабаблар ва шартларни бартараф этиш тўғрисида тақдимнома киритиш;
- 3) ҳуқуқбузарнинг хатти-ҳаракатларига нисбатан махсус талабларни белгилаш;
- 4) профилактик ҳисобга олиш ва назорат;
- 5) суд томонидан белгиланган тиббий мажбурлов чоралари;
- 6) маъмурий назорат;



7) қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда профилактика тизимининг субъектлари томонидан қўлланиладиган ҳуқуқ-бузарликларнинг индивидуал профилактикасининг бошқа чоралари кабилар киради.

Беларуссия Республикасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш 2014 йил 4 январдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси асослари тўғрисида”ги Қонун билан тартибга солинади [4].

Мазкур Қонуннинг 6-моддасига асосан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси субъектларига: ички ишлар органлари; прокуратура органлари; давлат хавфсизлик органлари; чегара хизмати органлари; божхона органлари; давлат муҳофазаси органи; Давлат назорат қўмитаси; фавқулодда вазиятлар бўйича органлари ва бўлимлари; Қуролли Кучлар, Ички ишлар вазирлигининг ички қўшинлари, бошқа давлат ҳарбий тузилмалари ва ҳарбийлаштирилган ташкилотлар; маҳаллий ижро этувчи ва маъмурий органлар; Соғлиқни сақлаш вазирлиги, вилоят ижроия қўмиталарининг таркибий бўлинмалари; Таълим вазирлиги; Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, ижтимоий хизмат кўрсатиш муассасалари; Адлия вазирлиги, вилоят ижроия қўмиталарининг таркибий бўлинмалари, Минск шаҳар Ижроия қўмитаси; Президент ҳузуридаги Ҳайвонот дунёси ва флорани муҳофаза қилиш давлат инспекцияси; давлат оммавий ахборот воситалари таҳририятлари вазифалари юклатилган юридик шахслар; ҳуқуқни муҳофаза қилиш жамоат пунктлари кенгашлари; ихтиёрий отрядлар; жамоат бирлашмалари ва бошқа ташкилотлар киради.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича тадбирларни мувофиқлаштириш Беларуссия Республикаси Бош прокурори ва ҳудудий ва транспорт прокуратураларининг бўйсунувчи прокурорлари томонидан, шу жумладан, жиноятчилик ва коррупцияга қарши курашиш бўйича мувофиқлаштирувчи кенгашлар томонидан олиб борилади [4].

Германияда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бирламчи, иккиламчи ва учинчи даражали профилактикага ажратилади [5].

Бирламчи омил, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ижтимоийлик, адолат туйғусини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Иккиламчи омил, полиция томонидан амалга оширилади ва бу ҳуқуқбузардан сақланишнинг қонуний воситалари билан боғлиқ.

Учинчи даражали профилактика – бу ҳуқуқбузарларни жазолаш ва қайта ижтимоий ҳаётга мослаштириш жараёнида қўлланиладиган профилактик чоралар ва воситалар йиғиндисидан иборат.

Германия полиция амалиётида ҳуқуқбузарликлар кўпинча ҳимоясиз жабрланувчи ёки объект билан учрашганда содир этилади деган тезис кенг тарғиб қилинади. Шунинг учун профилактика чоралари ҳуқуқбузарга ёки хавфсизлик тизимига ёки потенциал жабрланувчига (индивидуал, умумий ва жабрланувчининг профилактикаси) қаратилган бўлиши керак. Ушбу учликда ҳимоя профилактикаси ва ўзини ўзи ҳимоя қилишга қаратилган аҳоли билан мақсадли ишлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Германия Федератив Республикасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ички ишлар органларининг «қўшимча иши» деб ҳисобланиб келинган. Чунки полиция органларига ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш эмас, ҳуқуқбузарлик содир этилгандан сўнг ҳуқуқбузарни аниқлаш ва жазолаш вазифалари асосий қилиб белгилаб қўйилган эди.

Аммо 1960 йиллардан бошлаб, полиция органлари томонидан аҳоли орасида ўзини ҳимоя қилишга йўналтирилган ишларни кенг татбиқ этиш бошланди. Бунда аҳолига

мулкни ўғрилардан қутқариш учун техник воситалардан қандай фойдаланиш ва ҳуқуқбузар қурбонига айланмаслик учун қандай ҳаракат қилиш тўғрисида маслаҳат бериш бошланган.

Шу сабабли ҳозирги кунда ҳам ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича маслаҳатларни бепул тарқатиш, радио ешиттиришлар ва телевизион дастурларда намоиш этиш амалиёти кенг тарқалган.

Хусусан, полиция томонидан “Ҳуқуқбузар полицияси маслаҳат беради” номли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича махсус дастур мавжуд бўлиб, унинг асосий ғояси полиция ходимининг жамоатчилик билан кенг алоқасини таъминлашга хизмат қилади [6].

Фуқароларнинг патрул хизматидаги иштироки **Канадада** кенг қўлланилади. Полиция билан биргаликда фуқаролик патрули ҳуқуқбузарлардан қўрқувни камайтиради ва шахсий хавфсизлик туйғусини оширади. Ҳуқуқбузарликлар ошганлиги аниқланган ҳудудларда махсус назорат постлари жойлаштирилади [7].

Буюк Британияда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун минимал стандартлар ишлаб чиқилган бўлиб, аҳолини полиция билан ҳамкорлигини ошириш учун кенг қўлланми махсус чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда. Хусусан, фуқароларнинг патрул хизматида ҳамда ҳуқуқбузарликлар содир этилган жойларда махсус навбатчилик қилиш амалиёти йўлга қўйилган. Ҳатто полиция ишида иштирок этиш фикрини билдирган фаол аҳоли вакиллари учун полиция транспорт воситаларида ҳаракатланиш, полиция кийимларида бўлиш (нишонлар ва хизмат лавозимларисиз ҳолда), радиоалоқа воситаларидан фойдаланиш, таёқчалар, кишан ва ҳатто қуроолларни олиб юриш ҳуқуқларига эга бўлиш амалиёти ҳам йўлга қўйилган. Мазкур ҳуқуқларнинг берилиши полиция ишида иштирок этувчи фуқаролар томонидан ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда хавфсизликни таъминлаш билан бир қаторда, уларда махсус органлар зиммасидаги масъулият ҳиссини уйғотишга хизмат қилади деб баҳоланиб, ҳукумат томонидан бундай чора-тадбирларнинг барчаси қўлланиб келинмоқда [8].

Америка Қўшма Штатларида ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш чораларининг учта модели мавжуд: давлат муассасаси модели, индивидуал хавфсизлик модели ва атроф муҳитга таъсир қилиш модели. Масалан, баъзи штатларда фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида иштирок этиши орқали ўғирлик жиноятларининг содир этилиши 30 фоиз камайишига эришилган [9].

АҚШ полиция департаментларининг фаолиятини текширган кўплаб комиссиялар ушбу тузилмалар аҳолидан ажратилган ва мамлакатда ҳуқуқбузарликлар ҳолатининг ривожланишини назорат қила олмайдилар деган хулосага келишди. Янги стратегия жамоатчилик полицияси деб аталади. Унга кўра, полициянинг асосий вазифаси ҳуқуқбузарликлар профилактикасида фаол бўлиш ҳисобланиб, асосий урғу аҳоли яшайдиган жойларда полициячилар мавжудлигини намоиш этишга қаратилди. Шу билан бирга, полиция одамларга яқинроқ бўлиш учун автоуловлардан фойдаланишни деярли тарк этди. Худди шу мақсадда улар велосипедлардан ёки пиёда патрулдан фойдаланишни бошладилар.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича тадбирларни мувофиқлаштириш учун кўплаб мамлакатларда тегишли органлар (масалан, миллий кенгашлар) ташкил этилган.

Бундан ташқари, ривожланган мамлакатлар тажрибасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга хусусий секторнинг жалб этилиши ва хусусий амалиёт билан



шуғулланувчи изқуварларнинг фаолияти қўллаб-қувватланиши ҳам муҳим таъсир қилмоқда.

Бу эса, ўз навбатида, давлат томонидан мазкур соҳага катта моддий харажатларни талаб қилмасдан соҳани ривожлантиришга хизмат қилади.

Гарбий Европа ва АҚШда шахсларни, оилани, уй ва мол-мулкни жиноий тажовузлардан ҳимоя қилиш мавзуларида кўплаб машҳур қўлланмалар мавжуд бўлиб, мазкур турдаги қўлланмалар полиция органлари томонидан ҳудудларда оммавий равишда тарқатилиши ҳам фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва бундай вазиятга тушиб қолганда қандай ҳаракатларни амалга оширишини очиб беради.

Шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ёшлар саводхонлиги ва ҳуқуқий маданиятини ошириш ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

Жумладан, ривожланган мамлакатларда ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олиш, уларни эрта аниқлаш ва содир этилганда жавобгарликка тортилиш тушунчалари ҳақидаги амалий дарслар бошланғич мактаблардан тортиб олий ўқув юртларигача бўлган барча таълим муассасаларида ўқитиб келинади. Истаганлар нафақат маърузаларни тинглашлари, балки махсус тайёргарликдан ўтиш орқали ўзини ҳимоя қилиш усуллари ва экстремал вазиятларда мақбул хатти-ҳаракатларни амалга оширишни ўзлаштиришлари мумкин.

Ҳуқуқбузарликларга қарши курашни тартибга солувчи қонун ҳужжатларини ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибаси асосида такомиллаштириш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходим-ларининг касбий билимларини бойитиш, ҳуқуқий маданиятини, ҳуқуқбузарнинг тақдирини ҳал этишдаги бурч ва жавобгарлик ҳиссини ошириш, жамоат тартибини муҳофаза қилиш орқали ушбу соҳада юқори натижаларга эришишга имкон беради.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. ЎРҚ-371-сон, 14.05.2014. <https://lex.uz/docs/2387357/>.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонуни. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. ЎРҚ-263-сон, 29.09.2010. <https://lex.uz/docs/1685726/>.

3. Россия Федерациясининг 23.06.2016 йилдаги «Россия Федерациясида жиноятчиликнинг олдини олиш тизимининг асослари тўғрисида» қонуни. http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=64951/.

4. Беларуссия Республикасининг 04.01.2014 йилдаги “Ҳуқуқбузарликлари профилактикаси асослари тўғрисида”ги қонуни. <https://pravo.by/upload/docs/op/H11400122/>.

5. Криминология: учебник для вузов. Под ред. В.Д. Малкова. Москва, Юстицинформ. 2006.

6. Криминология : учебник для академического бакалавриата / В. И. Авдийский [и др.] ; под редакцией В. И. Авдийского. — 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2018, 301 с.

7. <https://www.studme.org>

8. Криминология: учебник для вузов / под ред. В. Д. Малкова. Москва, Юстицинформ, 2006.

9. <https://www.studme.org>